

Фінанси, банківська справа та страхування

УДК 336.7

Хома Ірина Борисівна

*доктор економічних наук, професор
кафедра фінансів*

Національний університет «Львівська політехніка»

Khoma Iryna

*Doctor of Economics, Professor
Department of Finance*

Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0000-0002-3737-1601

Скіп Роксолана Андріївна

магістр кафедри фінансів

Національного університету «Львівська політехніка»

Skip Roksolana

Master at the Department of Finance

Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0000-0001-9691-4699

АНАЛІЗ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

УКРАЇНИ

ANALYSIS OF THE CREDIT POLICY OF THE BANKING SECTOR OF

UKRAINE

Анотація. Статтю присвячено питанням банківської системи України. В сучасних умовах щодо функціонування та розвитку банківської справи в країні важливе місце займає створення кредитної політики України. Якщо кредитна політика банку ефективна, то знижується банківський ризик і відбувається приріст прибутку банку, навіть в

кризових умовах розвитку економіки. Для оцінки кредитної політики було проаналізовано такі категорії, як: кредитний портфель, величина непрацюючих кредитів та дотримання нормативів НБУ. Було досліджено динаміку всієї величини виданих кредитів, а також проаналізовано структуру кредитного портфелю банківського сектора України за типом позичальника упродовж 2018-2022 рр. Здійснено аналіз причин виникнення кредитного ризику, цей етап є важливим, адже це допомагає виявленню шляхів подолання загроз для конкретної установи чи загалом системи, а також мінімізує ймовірність настання ризиків. У ході проведення дослідження було розглянуте питання непрацюючих кредитів, це невід'ємна категорія процесу банківського кредитування. Для неякісного кредитного портфелю притаманна висока частка непрацюючих кредитів, що негативно і потребує негайного їх зменшення. Контроль їх величини дозволяє запобігти серйозним проблемам фінансового стану банку, сприяє покращенню стійкості як конкретної установи, так і банківської системи загалом. Окрім того проаналізовано обсяг резервів для неповернених зобов'язань, величина зарезервованих коштів характеризує процес управління кредитного ризику. При реалізації кредитної діяльності важливим є дотримання економічних нормативів Національного банку України, які дають можливість з іншого ракурсу проаналізувати прийнятий кредитний ризик. Саме тому було розглянуто динаміку цих показників упродовж 2018-2022 років, де особливу увагу приділено групі показників кредитного ризику.

Ключові слова: *кредитний портфель, кредитний ризик, непрацюючі кредити, нормативи банківської системи.*

Summary. *The article is devoted to issues of the banking system of Ukraine. In modern conditions regarding the functioning and development of banking in the country, the creation of the credit policy of Ukraine occupies an*

important place. If the bank's credit policy is effective, then the banking risk is reduced and the bank's profit increases, even in crisis conditions of economic development. To assess credit policy, such categories as: credit portfolio, amount of non-performing loans and compliance with NBU regulations were analyzed. The dynamics of the entire amount of loans issued was studied, as well as the structure of the credit portfolio of the banking sector of Ukraine by type of borrower during 2018-2022 was analyzed. The causes of credit risk were analyzed, this stage is important, because it helps to identify ways to overcome threats to a specific institution or in general system, and also minimizes the likelihood of risks. In the course of the research, the issue of non-performing loans was considered, this is an integral category of the bank lending process. A low-quality loan portfolio is characterized by a high proportion of non-performing loans, which is negative and requires immediate reduction. Control of their value allows to prevent serious problems of the bank's financial condition, contributes to improving the stability of both a specific institution and the banking system in general. In addition, the amount of reserves for outstanding liabilities was analyzed, the amount of reserved funds characterizes the credit risk management process. When implementing credit activities, it is important to comply with the economic standards of the National Bank of Ukraine, which provide an opportunity to analyze the accepted credit risk from a different perspective. That is why the dynamics of these indicators during 2018-2022 were considered, where special attention was paid to the group of credit risk indicators.

Key words: *credit portfolio, credit risk, non-performing loans, regulations of the banking system.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Банківська система має важливе значення для розвитку всіх економічних процесів, адже саме

вона забезпечує рух грошових потоків. Стабільність та стійкість економіки держави тісно пов'язана із стабільністю банківського сектора. Саме тому важливо здійснювати контроль за усіма процесами банківської діяльності, а особливу увагу слід приділяти ризикам, які можуть виникати у ході функціонування. Кредитний ризик посідає перше місце серед банківських ризиків, а невдале управління ним призводить до великих фінансових проблем, які тягнуть за собою значні збитки, погіршення показників ліквідності і, навіть, банкрутство. Одним з наслідків прийняття надмірного кредитного ризику є зниження якості кредитного портфелю банківської установи.

Своєчасний та ретельний аналіз фінансового стану та економічних показників банків допомагає запобігти більшості проблем, пов'язаних з діяльністю банківських установ, а також сприяє зменшенню ризиків та покращенню фінансових показників не лише окремого банку, але й загалом банківської системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато науковців зосередили свою увагу на вивченні процесів банківської системи. Дослідження проблемних кредитів банків з державною участю провів Огородник В. В. [1]. Цікавий підхід до встановлення взаємозв'язків між різними категоріями проблемних кредитів був розроблений такими вченими, як: Крухмалем О. В., Павленком Л. Д. та Тарасенком Я. Ю. [2]. Ґрунтовний аналіз доларизації кредитів та наслідків цього був здійснений такими науковцями, як: Просович О. П. та Процак К. В., ними ж було проведено оцінку кредитного ризику [3]. Сучак О. М. вважає, що управління кредитним ризиком тісно переплітається з управлінням як і пасивів, так і активів банку [4]. Гладинець Н. Ю. та Хланта С. П. вважають, що найефективніший метод протидії можливому впливу кредитних ризиків є створення резервів під проблемну заборгованість [5].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою написання статті є дослідження кредитного портфелю банківського сектора за типом кредитора, рівень непрацюючих кредитів, а також значення нормативів, особливу увагу при цьому приділяючи показникам, які характеризують кредитний ризик.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з важливих критеріїв економічного розвитку будь-якої країни є стабільність та надійність роботи банківського сектора. Одним з важливих завдань банківської системи є підтримка економічного зростання, використовуючи кредитні ресурси та перенаправляючи кошти у галузі, де їх не вистачає.

Основну величину доходів банківських установ приносять саме кредитні угоди, їх висока прибутковість спричинена високим ризиком. Саме тому банкам необхідно ретельно аналізувати свій кредитний портфель, удосконалювати стратегії і тактики кредитування. Ці методи є важливими, адже за їх допомоги можна підвищити ефективність кредитних операцій, а це в свою чергу призведе до підвищення показників ліквідності та прибутковості.

Важливим є дослідження причин виникнення кредитного ризику. Основними з них є [5]:

- несприятливі та/або різкі зміни в економічній, політичній та фінансовій системах країни, які спричиняють виникнення кризових явищ загалом в економіці або в окремих її секторах, наслідком чого є зниження ділової активності суб'єктів підприємництва;
- нездатність позичальника забезпечити достатній грошовий потік;
- ризик ліквідності застави;
- надмірна концентрація або диверсифікація, де у першому випадку видані кредити зосереджуються в основному в одному зі секторів економіки, в другому випадку – навпаки, а це може призвести до погіршення якості управління при недостатній кількості

висококваліфікованих фахівців, які знають особливості багатьох галузей економіки;

- валютний ризик кредитного портфелю;
- неправильна структура кредитного портфелю, який сформований опираючись в основному на потреби клієнтів, а не банку;
- зміна ринкової вартості тих банків, що виступають заставою при кредитуванні.

Для початку варто проаналізувати кредитний портфель банківського сектору України за типом позичальника. Кредити надаються таким категоріям, а саме: органам державної влади (їх частка у кредитному портфелі банківського сектора становить упродовж 2018 – 2020 рр. до 1%, протягом 2021 – 2022 років 1,1-2,5%), суб'єктам господарювання (їх питома вага коливається в межах 75-83%), фізичним особам (їх частка в межах 17-22%) та небанківським фінансовим установам, проте їх питома вага незначна. Протягом 2018-2021 рр. основними позичальниками 99% всіх виданих кредитів були підприємства та фізичні особи. Проте з другого півріччя 2021 року по 2022 рік збільшилися обсяги кредитування державних органів влади (їх частка в структурі виданих кредитів упродовж цього періоду становить 2,5%). Детальніше проаналізувати величину всіх наданих кредитів та кредитів наданих суб'єктам господарювання та фізичним особам дає можливість рис. 1.

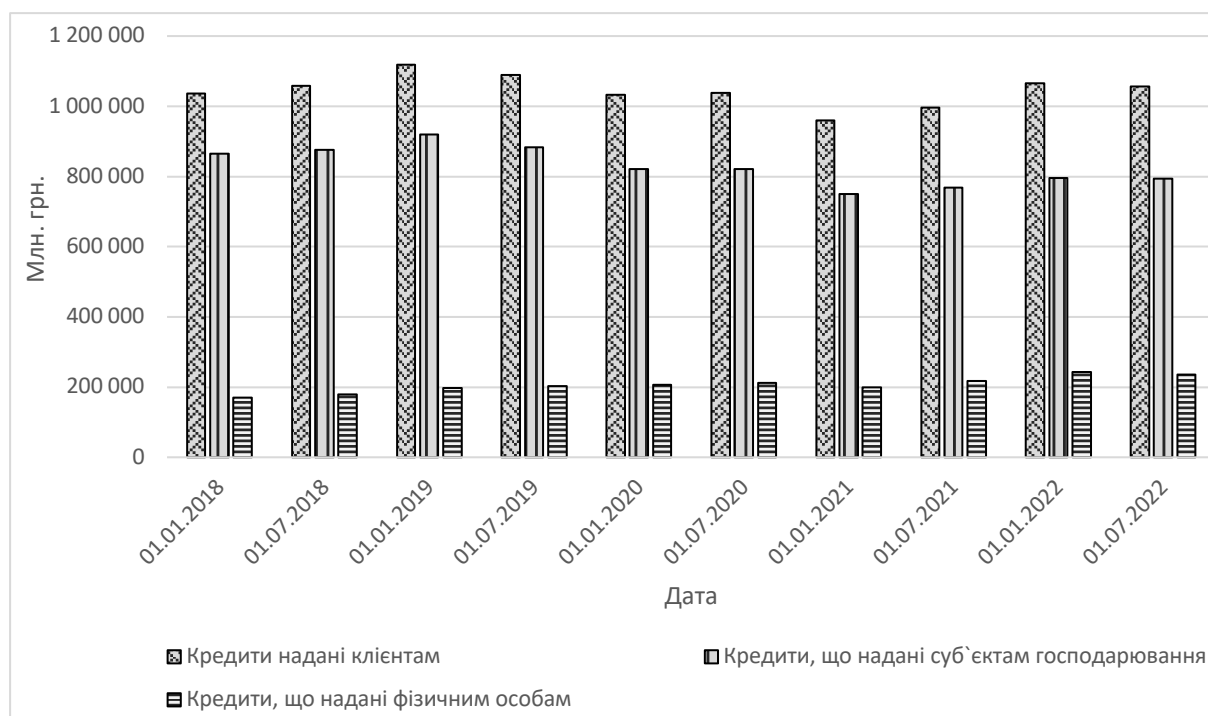

Рис. 1. Динаміка кредитного портфелю банків України упродовж 2018-2021 рр.

Джерело: складено авторами на основі даних [6]

Отже, обсяг виданих кредитів стрімко зростає протягом 2018 року, за цей період їх величина збільшилася на 8%. Упродовж 2019-2020 рр. величина виданих банківським сектором кредитних ресурсів скорочується, це в основному спричинено пандемією Covid-19. У цей період велика кількість підприємств скоротили або взагалі припинили свою діяльність, на розвиток справи, тим паче за рахунок кредитних ресурсів, наважувалися одиниці підприємців. Як правило, у час карантинних обмежень бізнес залучав позикові кошти, які були необхідні для поточної діяльності та підтримки підприємницької справи. Протягом 2021 року обсяг виданих кредитів активно зростав, за цей період їх величина збільшилася на 11%, це пов'язано з адаптацією до карантинних обмежень, частковим приборканням пандемії, з плином часу українці поступово поверталися до попереднього життя, поверталися до роботи, а це означає підвищення ділової активності та створення попиту на поточні та інвестиційні кредити.

Наприкінці лютого 2022 року в Україні почалася повномасштабна війна, велика частина українських територій була окупована Російською Федерацією, особливо сильно постраждали східні та південні території. Відповідно бізнес у цих регіонах перестав працювати. Діяльність тих підприємств, які не мають територіальної прив'язки, переїхали у центральну та західну частину України.

На початку повномасштабного вторгнення РФ кредити взагалі не видавалися, влітку 2022 року банки поступово відновили діяльність, пов'язану з кредитними операціями. Проте обсяги кредитування відносно початку року скоротилися.

Також варто звернути увагу на те, що від 2019 року спостерігається зменшення частки виданих кредитів суб'єктам господарювання, натомість з фізичними особами навпаки. Якщо частка виданих кредитів суб'єктам господарювання на початку 2019 року становила 82%, то на початку липня 2022 року – 75%.

Одною з основних проблем ринку банківських кредитів є високий рівень проблемних кредитів в українській банківській системі, що є тягарем як для приватних, так і для державних банків. Зменшення рівня проблемних кредитів може стати важливим кроком до вивільнення як капіталу, так і організаційних ресурсів банків для активізації нового кредитування. Значення непрацюючих кредитів є однією із складових оцінки кредитного ризику. Саме тому варто дослідити рівень непрацюючих кредитів (див. рис. 2, рис. 3).

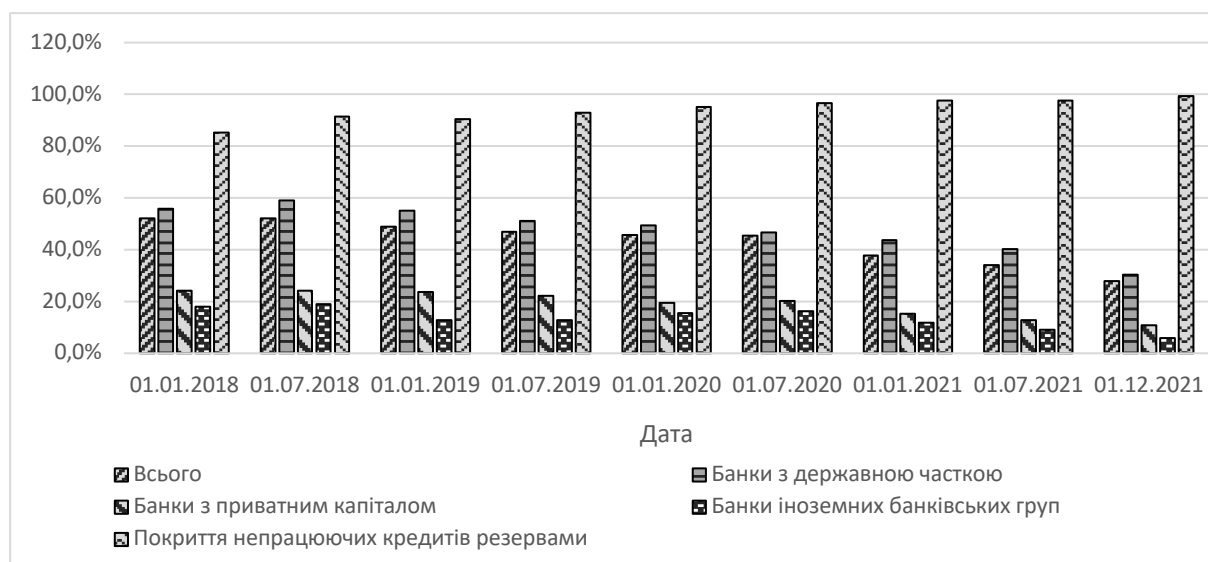

Рис. 2. Частка непрацюючих кредитів банківського сектора України упродовж 2018-2021 рр.

Джерело: складено авторами на основі даних [6]

Рис. 3. Частка непрацюючих кредитів банківського сектора України упродовж 2022 року

Джерело: складено авторами на основі даних [6]

Непрацюючі кредити негативно позначаються на всіх клієнтах банку (і на тих, які вже користуються кредитними ресурсами, проте не вчасно або взагалі не повертають їх, а також на тих, які планують отримати кредит і відповідно до угоди виконувати всі умови) та безпосередньо на

банківській установі. Недобросовісні позичальники псувають свою кредитну історію та втрачають заставу, а потенційні клієнти змушені платити вищі відсотки. Недоотриманий дохід банк компенсує за рахунок працюючих активів, що передбачає зростання відсотків та більш ретельного дослідження при укладанні наступних кредитних угод. Окрім того, банк втрачає капітал після визнання такого явища як непрацюючий кредит і здійснюються відрахування у резерв.

Варто зауважити, що частка непрацюючих кредитів у банківській системі України дуже велика, на початку 2018 року вона становила 52,1%, а це означає, що кожна друга гривня видана банком у кредит «не працює», тобто, позичальник з певних причин не виконує прийнятих на себе зобов'язань. Такий високий відсоток є наслідком економіко-політичної кризи 2014-2015 років, яка спричинила сильну девальвацію гривні, окрім того багато підприємств втратили свої активи в окупованій частині Донецької та Луганської областей та в Криму. Раніше ці регіони формували значну споживчу базу для багатьох українських компаній. Крім того, оскільки російський ринок був фактично закритий для більшості позицій імпорту з України, багато українських компаній не змогли вчасно замінити ринки збуту, а отже почали виникати затримки в обслуговуванні боргу. Ще одною причиною зростання рівня непрацюючих кредитів в українській банківській системі було те, що Національний банк України провів очищення банківського сектору: в результаті кількість банків в Україні скоротилася вдвічі, а найбільший банк (Приватбанк) було націоналізовано через високий рівень кредитування пов'язаних осіб та не проведення додаткової капіталізації. В ході дотримання всіх вимог регулятора, списання та реструктуризації рівень непрацюючих кредитів поступово скорочувався і на початку 2022 року він становив 27,9%. Проте через початок повномасштабної війни у 2022 році відбулося зростання показника і на 1 жовтня поточного року його значення становило 33,6%.

Важливо зазначити, що для банків з державною часткою характерний суттєво вищий відсоток непрацюючих кредитів. Найбільший рівень непрацюючих кредитів у ПриватБанку, на початок 2018 року показник сягав рівня 87,6%, на початок 2022 року – 69,9%. Серед національних банків великий обсяг непрацюючих кредитів в Ощадбанку та Укресімбанку, станом на 01.01.2022 року показник становить 33,1% та 31,2% відповідно. Протягом 2020-2022 рр. відносно низьке значення непрацюючих кредитів характерне для Райффайзен Банку та Укрсиббанку, воно не перевищує 10%, а в середньому за 2020-2021 рр. становить 4,4% та 4,9% відповідно [6]. Найякісніший кредитний портфель в установах, які входять до іноземних банківських груп, саме у них найнижчий відсоток непрацюючих кредитів.

Важливим і позитивним аспектом є те, що протягом досліджуваного періоду рівень покриття непрацюючих кредитів резервами зростає. На початку 2018 року 85% непрацюючих кредитів покривалися резервами, протягом наступних періодів показник не був нижчим 90%. Після початку повномасштабного вторгнення на територію України банки продовжують активно збільшувати відрахування коштів до резервів, упродовж 2022 року сформовано резервів на більше 100% непрацюючих кредитів.

Ще одним способом оцінки кредитного ризику банківського сектору є нормативи НБУ (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка значень економічних нормативів банківської системи
України упродовж 2018 – 2022 рр.**

Показник	Станом на дату						
	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	01.07.2022	01.10.2022
Регулятивний капітал (Н1)	115 817,6	126 116,7	150 313,8	182 283,6	211 742,3	202 363,4	209 210,3
Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2)	16,10	16,18	19,66	21,98	18,01	17,16	18,85

Норматив достатності основного капіталу (Н3)	13,50	15,67	11,99	11,40	12,75
Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7)	20,29	19,83	17,61	19,14	18,60	17,86	19,61
Норматив великих кредитних ризиків (Н8)	208,31	176,23	105,00	87,39	72,35	78,20	99,18
Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9)	17,89	10,41	7,02	4,10	3,71	4,94	4,30
Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11)	0,0001	0,0009	0,0002	0,0002	0,0005	0,0000	0,0000
Норматив загальної суми інвестування (Н12)	0,22	0,15	0,13	0,10	0,17	0,26	0,02

Джерело: складено авторами на основі даних [6]

Одразу варто зазначити, що протягом 2018-2022 рр. усі показники знаходяться в нормі, задовольняючи вимоги регулятора.

Регулятивний капітал визначає здатність капіталу покривати негативні наслідки кредитних та інших ризиків. Проаналізувавши дані з табл. 1 можемо зазначити, що протягом 2018 – 2020 рр. динаміка нормативу Н1 є позитивною, адже його величина зростає. Упродовж першого півріччя 2022 року спостерігається зниження регулятивного капіталу на 4,4%, така зміна є негативною, проте очікуваною. Позитивним є збільшення цього показника протягом наступних періодів.

Норматив достатності регулятивного капіталу характеризує здатність кредитної установи вчасно та повною мірою покривати заборгованості. Протягом 2018-2020 рр. норматив Н2 поступово збільшувався, це вказує на збільшення достатності регулятивного капіталу банків. За 2021 рік

відбулося скорочення цього показника на 3 п.п., також така динаміка зберігалася і протягом першої половини 2022 року.

Протягом досліджуваного періоду динаміка достатності основного капіталу неоднозначна, проте його значення є більшим, ніж нормативне.

Наступні нормативи безпосередньо відносяться до нормативів кредитного ризику. Норматив Н7 обмежує ймовірність кредитних небезпек, що виникають через несплати окремим боржником своїх зобов'язань. Значення цього показника не має перевищувати 25%. На основі проведеного дослідження норматив мінімального ризику на одного контрагента з 2018 року до першого півріччя 2020 року суттєво знижується, а це спричинено збільшенням капітальної бази банків та стабілізацією усіх економічних та фінансових процесів в економіці України. Протягом 2020 року показник зріс з 17,61 до 19,14, проте вже протягом 2021 року і до другого півріччя 2022 року значення Н7 скорочується, відповідно ризик зменшується. У 2020 р. значення даного нормативу покращується і становить 19,85%, що є в межах норми. Свого максимального значення показник набув у 2016 році і становив 21,37 %, що теж є в межах норми. Норматив великих кредитних ризиків (Н8) встановлюється з метою обмеження концентрації кредитного ризику за одним контрагентом або групою, проаналізувавши його значення не було виявлено надмірної концентрації, а це дає змогу зменшити ймовірність настання масових випадків неповернення кредитів або затримки внесення обов'язкових платежів. З 2020 року особливо низьким значенням характеризується норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами. За допомогою останнього нормативу встановлюється обмеження на операції з пов'язаними з банком особами для уникнення ризику та їх негативного впливу на діяльність банку.

Нормативи, які пов'язані з процесами інвестування (Н11 та Н12), встановлені для обмеження ризику при спрямування коштів в конкретний актив (ЦП) чи загалом. Варто зауважити, що значення показників цієї категорії надзвичайно низькі, що означає низьку інвестиційність всього банківського сектора України.

Висновки та перспективи дослідження в даному напрямку. Виходячи з того, що основними завданнями банківської системи є підтримка платіжного балансу, забезпечення економічного зростання та контролю за рівнем інфляції, важливим питанням є стабільність банківського сектора. Підтримка економічного розвитку країни можлива лише при реалізації добре продуманої кредитної політики, яка сприятиме накопиченню ресурсів. Результат аналізу кредитного портфелю за типом позичальника показав, що основними користувачами кредитних ресурсів є суб'єкти господарювання, які потребують додаткового капіталу для розвитку діяльності або ж для забезпечення поточних потреб. При дослідженні непрацюючих кредитів було виявлено їх значну частку, а це негативно характеризує діяльність банківського сектора України. Саме тому банкам необхідно більше уваги приділяти проблемним кредитам, удосконалювати методи управління ними, реструктурувати, продати чи списувати їх з балансів. Кінцевою метою є створення ефективної системи роботи з непрацюючими кредитами, яка забезпечить максимально високу ймовірність повернення коштів та недопущення негативних тенденцій у майбутньому.

При дослідженні факту дотримання нормативів банками протягом 2018-2022 рр. порушень не було виявлено, а це означає, що кредитний ризик усієї банківської системи країни в нормі. Кредитні ризики несуть у собі найбільшу небезпеку для фінансової стійкості банків, тому впровадження нових, більш ефективних методів їх оцінки, управління, а отже, попередження кредитних ризиків має стати пріоритетним напрямом

розвитку банківської системи України. Варто зауважити, що необхідно реалізовувати діяльність з мінімізації кредитного ризику як на рівні комерційних банків, так і на законодавчому рівні.

Література

1. Огородник В. В. Проблемні кредити банків з державною участю в Україні (сучасний стан та причини виникнення) // Науковий вісник ужгородського національного університету. 2019. №23. Ч. 2. С. 38-43.
2. Крухмаль О. В., Павленко Л. Д., Тарасенко Я. Ю. Проблемні кредити: сутність та причини виникнення в сучасних умовах // *Modern Economics*. 2021. № 27(2021). С. 61-69. doi: [https://doi.org/10.31521/modecon.V27\(2021\)-08](https://doi.org/10.31521/modecon.V27(2021)-08) (дата звернення 29.11.2022).
3. Просович О. П., Процак К. В. Ідентифікація та оцінка кредитного ризику комерційних банків // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Проблеми економіки та управління. 2017. № 873. С. 88–96.
4. Сукач О. М. Мінімізація ризиків як інструмент забезпечення безпеки банку // *Modern Economics*. 2020. № 22(2020). С. 90-94. doi: [https://doi.org/10.31521/modecon.V22\(2020\)-14](https://doi.org/10.31521/modecon.V22(2020)-14) (дата звернення 29.11.2022).
5. Гладинець Н.Ю., Хланта С.П. Кредитний ризик комерційних банків та методи його мінімізації // *Економіка та суспільство*. 2017. №13. С. 1060-1064.
6. Офіційний сайт Національного банку України. Статистичні дані. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення 29.11.2022).

References

1. Ohorodnyk V. V. (2019). Problemni kredyty bankiv z derzhavnoiu uchastiu v Ukraini (suchasnyi stan ta prychny vynyknennia) [Problem loans of banks with state participation in Ukraine (current state and reasons for default)]. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, vol. 23, p. 2, pp. 38-43.
2. Krukhmal O. V., Pavlenko L. D., Tarasenko Ya. Yu. (2021). Problemni kredyty: sutnist ta prychny vynyknennia v suchasnykh umovakh [Problem loans: essence and causes of occurrence in modern conditions]. *Modern Economics*, vol. 27(2021). doi: [https://doi.org/10.31521/modecon.V27\(2021\)-08](https://doi.org/10.31521/modecon.V27(2021)-08) (accessed 29 November 2022).
3. Prosovykh O. P., Protsak K. V. (2017). Identyfikatsiia ta otsinka kredytnoho ryzyku komertsiinykh bankiv [Identification and assessment of credit risk of commercial banks] *Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Series: Problems of economics and management*, vol. 873, pp. 88–96.
4. Sukach O. M. (2020). Minimizatsiia ryzykiv yak instrument zabezpechennia bezpeky banku [Risk minimization as a tool for ensuring bank security]. *Modern Economics*, vol. 22(2020), pp. 90-94. doi: [https://doi.org/10.31521/modecon.V22\(2020\)-14](https://doi.org/10.31521/modecon.V22(2020)-14) (accessed 29 November 2022).
5. Hladynets N.Iu., Khlanta S.P. (2017). Kredytnyi ryzyk komertsiinykh bankiv ta metody yoho minimizatsii [Credit risk of commercial banks and methods of its minimization]. *Economy and society*, vol. 13, pp. 1060-1064.
6. Official site of the National Bank of Ukraine. Statystychni dani [Statistics]. Official site of the National Bank of Ukraine. Available at: <https://bank.gov.ua/> (accessed 29 November 2022)